

РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ ЯК МЕТОД РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВИХОДУ З ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

У статті досліджено вплив рефінансування Національного банку України як інструменту грошово-кредитного регулювання рівнем ліквідності банківських установ і банківської системи загалом.

Ключові слова: рефінансування банків, грошово-кредитне регулювання, ліквідність.

Зростання економіки залежить від ефективної банківської системи. Банківськими послугами користуються всі суб'єкти економіки. Невід'ємною рисою ринкової економіки є банківські кризи, які можуть вплинути на діяльність економічних суб'єктів.

В умовах світової фінансової кризи перед українськими банками вкрай гостро постала проблема ліквідності. У такій ситуації вирішальною стає роль рефінансування банківського сектору, тобто найважливішим завданням Національного банку України на цьому етапі є забезпечення достатнім обсягом кредитів рефінансування банків з метою стимулювання економіки та недопущення втрати банками ліквідності.

Значний внесок у розробку питання рефінансування банківських установ Національним банком України, облікової політики зробили вітчизняні вчені, зокрема О. В. Дзюблюк [3], В. В. Коваленко [4], А. М. Мороз [9], М. Ф. Пуховкіна [9; 12], О. Є Шаринська [13] та ін.

Однак актуальним сьогодні є виявлення переваг і недоліків рефінансування банківських установ

Національним банком України в умовах виходу з фінансової кризи та розробка теоретичних пропозицій і рекомендацій з удосконалення політики рефінансування та облікової ставки як інструментів грошово-кредитного регулювання економіки, широке практичне використання котрих допоможе банківській системі України підвищити ефективність діяльності банків.

Метою статті є дослідження впливу рефінансування Національного банку України як інструменту грошово-кредитного регулювання на рівень ліквідності банківських установ і банківської системи загалом.

За визначенням Міжнародного банку розрахунків можна вважати, що банківська криза відбулася, якщо у країні спостерігається вияв, зокрема, такого чинника, коли проблемні активи банків складають більше 2% ВВП країни [4, с.9].

За нашими підрахунками в Україні тільки проблемні кредити банків складають більше 2% ВВП країни (табл. 1).

Таблиця 1. Частка простроченої заборгованості за кредитами банків у валовому внутрішньому продукті України*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Обсяг валового внутрішнього продукту, млн. грн.	720731	948056	913345	1082569	1316600
Зростання номінального ВВП, %	32,5	31,5	-3,7	18,5	21,6
3. Прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн.	6357	18015	69935	84851	79292
4. Ріст простроченої заборгованості за кредитами, %	42,7	183,4, 2,8 раза	288,2, 3,9 раза	21,3	-6,6
5. Частка простроченої заборгованості за кредитами у ВВП, %	0,9	2,8	7,7	7,8	6,0

* Основні показники діяльності банків на 1 січня 2012 року // Вісник Національного банку України. - 2012. - № 2. - С. 39; Бюлетень Національного банку України. - 2012. - № 4. - С. 44.

На нашу думку, банківська криза - це сукупність проблем функціонування банківської системи, які виникають у зв'язку з ризиковою неефективною діяльністю окремих банківських установ і вимагають антикризового втручання з боку центрального банку та зусиль самих банків.

Це свідчить про те, що банківську кризу потрібно аналізувати комплексно, враховуючи основні

проблеми в системі.

Проаналізуємо проблеми банківської системи України.

У 2008-2009 роках відбувалося зменшення частки коштів суб'єктів господарювання і фізичних осіб у банківських зобов'язаннях (табл. 2).

За підсумками 2008 року зобов'язання банків зменшились на 41696 млн. грн., з 806823 млн. грн. на

01.01.2008 року до 765127 млн. грн. на 01.01.2009 року (див. табл. 2). Зокрема, кошти суб'єктів господарювання зменшились на 28724 млн. грн., а кошти фізичних осіб – на 3213 млн. грн.

Оскільки багато вітчизняних банків залежать від депозитів юридичних осіб і вкладів населення, то така ситуація негативно вплинула на їх діяльність. За таких умов банки неспроможні відповідати за своїми зобов'язаннями. Це обернулося для більшості з них кризою ліквідності.

За 2009 рік збитки у банківській системі України становили 38450 млн. грн., за 2010 рік – 13027 млн. грн., а за 2011 рік – 7708 млн. грн. (табл. 3).

Таким чином, прогнози експертів, які на початку 2011 року говорили про можливість виходу банківської системи за підсумками 2011 року на прибуткову діяльність, не збулися [1, с. 34].

Основною причиною збиткової діяльності банків України є різке погіршення якості кредитного портфеля через неспроможність багатьох позичальників повертати свої кредити та сплачувати проценти, що обумовило високі відрахування в резерви за активними операціями.

За станом на 01 грудня 2011 року прострочена заборгованість за кредитами становила 9,61% суми кредитів наданих (табл. 4).

Коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень характеризує якість кредитного портфеля банку, а також необхідний середній розмір резервів на кожну одиницю виданих кредитів. Позитивною є динаміка зниження показника.

За результатами 2011 року коефіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень знизився на 0,6 п.п. та становив 14,4% станом на 01 січня 2012 року (табл. 4), що свідчить про збереження низької якості кредитного портфеля банківської системи України.

Продовження зростання резервів за кредитними вкладеннями без випереджаючого нарощення кредитного портфеля є стримуючим фактором розвитку банківської системи України, яка продовжує характеризуватись низьким рівнем кредитування клієнтів. Причому проблема полягає в зниженні схильності до кредитного ризику не лише з боку банків, а й позичальників.

У разі наявності негативних тенденцій все це може призвести до серйозних проблем у діяльності банків, а несвоєчасно вжиті заходи – до реорганізації або до банкрутства. Станом на 01 січня 2012 року 21 банківська установа перебуває у стадії ліквідації.

Одним із інструментів здійснення механізму грошово-кредитного регулювання є рефінансування банківських установ – це надання Національним банком України кредитів банкам під відповідне забезпечення. Цей інструмент базується на функції Національного банку України як «кредитора в останній інстанції».

У 2007 році, до фінансової кризи, Національний банк України не так активно рефінансував банківські установи. Загальний обсяг рефінансування у 2007 році становив всього 2,5 млрд. грн. [10 с. 46].

У 2008 році з метою зменшення впливу зовнішньої фінансової кризи та забезпечення стабільності банків Національний банк України активно кредитував банки, використовуючи механізм підтримки ліквідності на основі програм фінансового оздоровлення. Загальний обсяг рефінансування у 2008

році становив 169,5 млрд. грн. [10, с. 46].

У 2009 році спрямованість політики Національного банку України з рефінансування банків визначалася з огляду на ситуацію на грошовому ринку. Так більша частина операцій з рефінансування була проведена у першому півріччі – 55,8 млрд. грн. (86,7 %), коли на грошовому ринку внаслідок відпливу коштів з банків виник дефіцит ліквідності. У другому півріччі 2009 року Національний банк України проводив більш стриману політику рефінансування банків (обсяг рефінансування склав 8,6 млрд. грн. – 13,3 % річного обсягу [5]). Загальний обсяг операцій рефінансування банків у 2009 році становив 64,4 млрд. грн. (табл. 5).

Виконання Основних засад грошово-кредитної політики на 2010 рік відбувалося в умовах посткризового відновлення економіки та створення надійної бази для економічного зростання в середньостроковій перспективі [7].

НБУ, здійснюючи регулювання грошового ринку в умовах негативного впливу світової фінансово-економічної кризи, у 2010 році проводив грошово-кредитну політику, спрямовану, з одного боку, на нівелювання інфляційного та девальваційного тиску, а з іншого – на підтримку ліквідності банківської системи на рівні, достатньому для виконання нею своїх функцій [9, с. 151].

Загальний обсяг операцій із рефінансування банків у 2010 році становив 5,2 млрд. грн. (див. табл. 5) [6, с. 38].

Однак політика рефінансування Національного банку України була непрозорою. У процесі рефінансування спостерігалось неоднакове ставлення до різних банків. Банки значну частину кредитів рефінансування спрямовують для спекулятивних валютних операцій на валютний ринок, зокрема для купівлі іноземної валюти, що призвело до девальвації гривні. З боку Національного банку України був відсутній належний контроль за використанням банками коштів рефінансування [9, с. 150]. Це негативно відображається на банківському кредитуванні реальної економіки.

Інструментом грошово-кредитного регулювання є облікова ставка, яка взаємодіє з політикою рефінансування Національного банку України. Динаміку облікової ставки Національного банку України, рівня процентних ставок банків за кредитами в національній валюті з урахуванням кредитів овердрафт та індексу інфляції у 2005-2011 рр. зображено на рис. 2.

Облікова ставка протягом 2005-2007 рр. поступово знижувалась, що спричинило зниження процентних ставок банківських установ за кредитами. У 2008 році облікова ставка Національного банку України підвищилася до 12%.

На початку 2009 року процентна політика Національного банку України мала на меті створення стимулів до повернення коштів вкладників у банківську систему. Зі стабілізацією ситуації з ліквідністю та для активізації кредитування банками реального сектору економіки процентні ставки поступово зменшувались. Зокрема, облікова ставка Національного банку України протягом 2009 року знижувалась двічі: у червні – з 12 до 11% річних, у серпні – до 10,25% річних, залишаючись на цьому рівні до кінця 2009 року (див. рис. 2).

У 2010 році процентна політика Національного банку України була спрямована на підтримання

Таблиця 2. Динаміка і структура зобов'язань банків за 2007 – 2011 роки*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1. Зобов'язання банків, млн. грн.	529818	806823	765127	804363	898793
У тому числі:	111995	143928	115204	144038	186213
1.1. Кошти суб'єктів господарювання, млн. грн.:					
1.1.1. Частка коштів суб'єктів господарювання у зобов'язаннях, %	21,1	17,8	15,1	17,9	20,7
1.2. Кошти фізичних осіб, млн. грн.	163482	213219	210006	270733	306205
1.2.1. Частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях, %	30,9	26,4	20,3	33,7	34,1
1.3. Інші зобов'язання, у тому числі міжбанківські кредити, млн. грн.	254341	449676	439917	389592	406375
1.3.1. Частка інших, у тому числі міжбанківських кредитів, у зобов'язаннях, %	48,0	55,7	57,5	48,4	45,2

* Основні показники діяльності банків на 1 січня 2012 року // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2. – С. 39.

Таблиця 3. Результати діяльності банків України за 2007-2011 роки*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1. Доходи, млн. грн.	68185	122580	142995	136848	142778
2. Витрати, млн. грн.	61565	115276	181445	149875	150486
3. Результат діяльності, млн. грн.	6620	7304	-38450	-13027	-7708
4. Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76
5. Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-3,64
6. Чиста процентна маржа, %	5,03	5,30	6,21	5,79	5,32

* Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

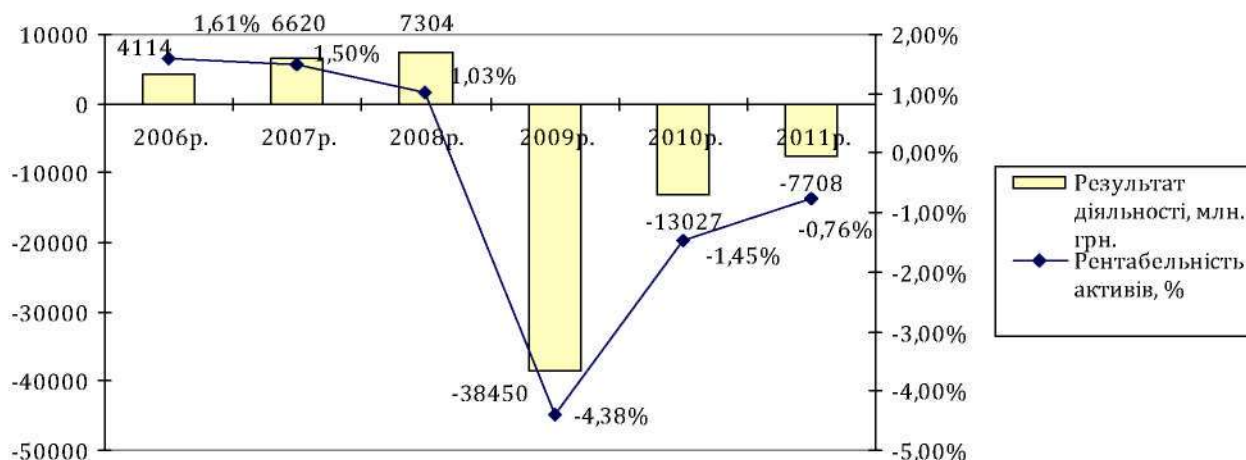

Рис. 1. Результат діяльності та рентабельність активів банків

Таблиця 4. Динаміка структури заборгованості за кредитами банків України за 2007-2011 роки*

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1. Кредити надані, млн. грн.	485368	792244	747348	755030	825320
2. Прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн.	6357	18015	69935	84851	79292
3. Частка простроченої заборгованості за кредитами у кредитах наданих, %	1,31	2,27	9,36	11,24	9,61
4. Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн. грн.	18477	44502	99238	112965	118941
5. Коefіцієнт забезпечення резервами кредитних вкладень, %	3,8	5,6	13,2	15,0	14,4

* Основні показники діяльності банків на 1 січня 2012 року // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2. – С. 39.

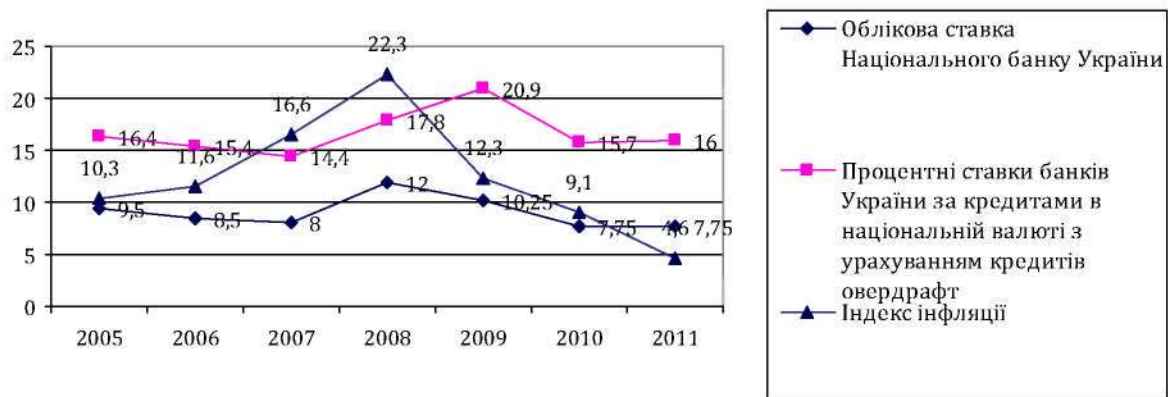

Рис. 2. Динаміка облікової ставки Національного банку України, процентних ставок банків за кредитами в національній валюті з урахуванням кредитів овердрафт та індексу інфляції у 2005-2011 рр. [2, с. 45, 50, 135]

оптимального рівня процентних ставок щодо рівня інфляції. Протягом 2010 року Національний банк України поступово знижував облікову ставку для активізації кредитування банками реального сектору економіки. Зокрема, облікова ставка Національного банку України протягом 2010 року знижувалася тричі: у червні – з 10,25 до 9,5% річних, у липні – до 8,5% річних, у серпні – до 7,75% річних, залишаючись на цьому рівні до кінця 2010 року (див. рис. 2).

Облікова політика Національного банку України є ефективною у періоди, коли значення облікової ставки є позитивним відносно індексу інфляції.

У 2005-2010 роках не було забезпечено позитивного реального значення облікової ставки стосовно рівня інфляції. У цей період індекс інфляції перевищував значення облікової ставки. У 2011 році цей основний методологічний принцип визначення облікової ставки був дотриманий. Так середньорічна облікова ставка становила 7,75%, а рівень інфляції – 4,1%.

У 2005-2008 і у 2010-2011 роках зміна облікової ставки адекватно впливала на рівень процентних ставок банківських установ за кредитами (див. рис. 2).

У 2007-2008 роках спостерігалася тенденція, коли процентні ставки за кредитами в національній валюті з урахуванням кредитів овердрафт мали негативне значення відносно рівня інфляції (див. рис. 2).

На підставі проведеного дослідження можна виділити переваги і недоліки механізму рефінансування банків та облікової ставки Національного банку України.

До переваг слід зарахувати:

- підвищення рівня ліквідності банків;
- зниження облікової ставки Національного банку України;
- стабілізацію ситуації на міжбанківському кредитному ринку.

Недоліками механізму рефінансування банків з боку Національного банку України та зміни облікової ставки є:

- непрозорість і часта зміна умов політики рефінансування та облікової ставки;
- недовіра кредитів рефінансування Національного банку України та облікової ставки;
- неоднакове ставлення Національного банку України до різних банків;

- відсутність належного контролю Національного банку України за використанням банками коштів рефінансування;
- спрямування кредитів рефінансування на валютний ринок.

Одним із основних чинників відновлення і підтримання економічного зростання в Україні є виважена грошово-кредитна політика Національного банку України. Однак станом на 9 травня 2012 року не розроблено Основних засад грошово-кредитної політики на 2012 рік.

Вихід з фінансово-економічної кризи є можливим тільки за умови нормального функціонування банківської системи. Одне з її головних завдань – це кредитування реального сектору економіки. Водночас слід зазначити, що позитивні тенденції щодо кредитування банками реального сектору економіки відновлюються дуже повільно.

Перспективи активізації кредитної діяльності банків передбачають подальшу лібералізацію умов рефінансування з використанням зарубіжного досвіду, зокрема, поступове зниження облікової ставки, рефінансування різних банків з метою іпотечного кредитування, кредитування малого і середнього бізнесу. Основні принципи, на яких повинна базуватися політика рефінансування, – це виваженість, прозорість і контроль з боку Національного банку України.

Список літератури

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрік». – 2012. – 50с. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_IV_kv_2011.pdf
2. Бюлетень Національного банку України [Текст] / Щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – 2012. – № 4. – 190 с.
3. Дзюблук О. В. Грошово-кредитний механізм регулятивного впливу Національного банку України на динаміку економічного розвитку [Текст] / О. В. Дзюблук // Журнал європейської економіки. – 2007. – Том 6 (№3). – С.294-311.
4. Коваленко В. В. Антикризисне управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи [Текст] : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
5. Монетарний огляд за 2009 рік [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60908>.

6. Основні засади грошово-кредитної політики на 2011 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://static.zn.ua/img/st_img/osnovni-zasadi2011.doc.pdf.
7. Основні показники діяльності банків на 1 січня 2012 року [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 2. – С. 39.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : <http://www.bank.gov.ua>.
9. Пуховкіна М. Ф. Еволюція політики рефінансування в Україні [Електронний ресурс] / М. Ф. Пуховкіна // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – №16. – С. 146-153. – Режим доступу: <http://ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/214/1/Pux.pdf>
10. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік. – К. – Національний банк України. – 2009. – 208 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.bank.gov.ua/publication/an_rep/A_report_2008.pdf.
11. Річний звіт Національного банку України за 2010 рік. – К. – Національний банк України. – 2011. – 238 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>.
12. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник [Текст] / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук, та ін. ; за заг. ред. А. М. Мороза і М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
13. Шаринська О. Є. Облікова політика як інструмент грошово-кредитного регулювання цінової стабільності [Електронний ресурс] / О. Є. Шаринська // Вісник Української академії банківської справи. – 2005. – № 1 (18). – С. 13-21. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Visnik_1_%2818%29_2005.pdf.

РЕЗЮМЕ

Чайковский Ярослав

Рефинансирование банков как метод регулирования Национальным банком Украины банковской системы в условиях выхода из финансового кризиса

В статье исследовано влияние рефинансирования Национального банка Украины как инструмента денежно-кредитного регулирования уровнем ликвидности банковских учреждений и банковской системы в целом.

RESUME

Chaykovs'kyi Yaroslav

Refinancing of banks as the method of regulation by the National Bank of Ukraine of banking system in the conditions of exit of financial crisis

This article explores the impact of refinancing of National Bank of Ukraine as an instrument of monetary liquidity levels of banks and the banking system as a whole.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2012 р.